

Afgiftekantoor
Antwerpen X

Driemaandelijkse
Nieuwsbrief voor
EPITAAF-leden

Nummer 37
okt.-nov.-dec. 1997
11de jaargang

EPITAAF

vereniging voor funeraire archeologie

Inhoud	Lijkenvervoer	2
	Hoe beschermt Antwerpen zijn funerair erfgoed ?	4
	Bedreigde monumenten op het Schoonselhof	4
	Nieuws uit Nederland	7
	Uitgelezen	7
	Agenda	8

Voorwoord

Onze vorige nieuwsbrief kwam nog op tijd om u op de hoogte te brengen van de Open Monumentendagen Brussel, voor de Open Monumentendag Vlaanderen echter net iets te laat. Geen nood echter, de aangekondigde activiteit in Hamme doen we nog eens over voor Epitaafleden. Erik De Rijcke zal er ons rondleiden langs de begraafplaats en we kunnen er twee 19de-eeuwse lijkkoetsen bewonderen. Als het weer meezit worden die zelfs van stal gehaald.

Epitaaf-lid Antoon van Ruysevelt meldt ons dat merkwaardige grafmonumenten op de Antwerpse begraafplaats Schoonselhof bedreigd zijn. Zijn boodschap dat er "tenminste op papier een herinnering aan het monument zou overblijven" willen wij graag ondersteunen.

*Antwerpen-Schoonselhof.
Bedreigd grafmonument van
Henri Orlow-Andersen (1912-1944)
met beeldhouwwerk van Alfons Mauqoy.
Foto Antoon van Ruysevelt.*

Lijkenvervoer

Wanneer men spreekt over funeraire archeologie denkt men in de eerste plaats bijna altijd aan begraafplaatsen en grafmonumenten. Toch dekt de vlag een grotere lading. De funeraire cultuur bestaat ook uit rouwgebruiken (van overlijden tot begraven), het lijkenvervoer, bidprentjes enz....

Het lijkenvervoer werd in de middeleeuwen verricht door middel van een bussel stro of een stootkar waarmee het lijk naar het kerkhof werd gebracht. Enige tijd later werd de lijkstaf ingevoerd maar dan alleen voor het transport. De kist werd, na het dumpen van het dode lichaam in de gapende grafkuil, terug

meegenomen. Alleen gegoede mensen en/of edellieden werden samen met hun kist begraven. Dit is op passende wijze verfilmd in Milos Formans film "Amadeus".

Napoleon voerde in 1804 grote veranderingen door zoals ondermeer het individuele graf en het

Fabrique de Voitures - Exportation

CARROSSERIES POUR AUTOMOBILES

Maison fondée en 1860

(Téléphone 1330).

Ch. De Pauw-Van Achte

filz aîné de feu Ch. De Pauw, père, carrossier à Gand

11, Avenue de la Cour, 11 (Gewat) **Gand** (Belgique)

(près de l'ancien Château des Comtes)

FOURNISSEUR DE L'ÉTAT-BELGE ET DE L'ÉTAT INDEPENDANT DU CONGO

Civière roulante en usage. (Fig. 7)

Civière roulante-portative pour le transport des malades et blessés.

Pour un grand nombre de maladies, ainsi que dans beaucoup d'établissements industriels, la méthode employée au transport des malades et blessés est tout à fait insuffisante et les soins sont souvent un transport de ce genre, l'on est forcé par le poids souvent qu'il faut aux malades des patients des personnes faibles, peu pratiques, souvent d'employer de quatre hommes au moins, et souvent exposés par une route de cailloux. Dans bien des villes et communes, ces hommes servent très souvent à transporter des cadavres, des cadavres de bœufs ou des bœufs de maladies contagieuses. Ma civière roulante et portative, adaptée spécialement pour remédier à ces divers inconvénients dans chaque étape et facile, elle répond toutes les conditions exigées pour ce genre de transport. Toute autre méthode supposée la construction ne est de plus facile. Par son peu de poids et sa solide garantie, elle est indispensable dans tout hôpital ou établissement sanitaire.

CH. DE PAUW-VAN ACHE.

Demandez le tarif spécial D.

Fabrique spéciale de Matériel pour transports funéraires.

Corbillards de tous modèles, transformables en plusieurs classes

VOITURES MORTUAIRES

Atteoirs, Lanternes, Draperies, Broderies, Frenas, Plumes, Caparaçons pour chevaux, etc.

DEVIS POUR INSTALLATIONS COMPLETES DE SERVICES D'ENTERREMENT

NOTICE

Chaque fois que l'on commande une voiture mortuaire, on se procure également les accessoires nécessaires à son utilisation, tels que : lanternes, draperies, broderies, etc. On peut également se procurer les accessoires nécessaires à son utilisation, tels que : lanternes, draperies, broderies, etc. On peut également se procurer les accessoires nécessaires à son utilisation, tels que : lanternes, draperies, broderies, etc.

CH. DE PAUW-VAN ACHE.

Tous les modèles de Corbillards sont déposés conformément à la loi.

(Les catalogues sont joints)

Demandez le Catalogue A : Voitures de Luxe et de Service, etc.

Catalogue B : Voitures Ambulances et Sanitaires, Civières roulantes, Corbillards, etc.

Avez-vous besoin d'une voiture de luxe, d'une voiture de service, d'une voiture de commerce, d'une carrosserie d'automobile, de roues cerclées d'acier, de roues caoutchoutées; de faire cercler ou caoutchouter vos roues, d'arranger, garnir ou repeindre vos équipages

Adressez-vous à la Grande Carrosserie

Ch. De Pauw-Van Achte, 11, Avenue de la Cour (Gewat) GAND (Téléphone 1330)

où vous serez servi rapidement, avec soins et à des prix modérés.

SUR DEMANDE, UN EMPLOYÉ SE REND SUR PLACE ET DEVIS EST DRESSÉ DE TOUTE FOURNITURE OU RÉPARATION.

1934, imp. C. Van Donckelaere - Gand

verplichte begraven met kist. De vraag naar lijkkoetsen werd steeds groter. Men onderscheidde 2 soorten lijkkoetsen : de gewone "lage" koets met draagberrie en de "hoge" koets waar de kist op schouderhoogte op rolletjes werd ingeplaatst. De lijkkoetsen varieerden van sobere, eenvoudige, tot bombastische overladen modellen waar men amper de kist nog zag.

In het karrenmuseum te Essen bevinden zich 5 lijkkoetsen en hier kan men de verschillende modellen bewonderen. Twee lijkkoetsen werden in concessie gegeven van de Stad Antwerpen. Beide zijn vervaardigd door de Brusselse koetsmakersfamilie Quesnel, die ondermeer de Koninklijke familie tot zijn klanten mocht rekenen. Lijkkoetsen zijn inderdaad museumstukken geworden. De auto heeft ze definitief naar het rijk van de nostalgie verdrongen.

Te Hamme (Oost-Vlaanderen) werden er dit jaar maar liefst 2 lijkkoetsen van onder 40 jaar stof gehaald. Deze koetsen werden aangekocht door de gemeente Hamme kort na de aanleg van een nieuwe begraafplaats in 1896. Tot dan werden de kisten gedragen. Onderhandelingen werden door burgemeester De Kepper aangevat met de heer Guillaume Weyel uit Brussel. De Burgemeester, tevens volksvertegenwoordiger, vond dat het begrafenisstelsel van de stad Brussel "eenvoudig maar toch indrukwekkend was".

Na enig beraad werden er 2 koetsen aangekocht met alle benodigde

den voor een totaal bedrag van 6.800 fr. Tijdens de onderhandelingen werd ook vermeld dat de stad Halle eenzelfde aankoop had gedaan in dezelfde periode. De beide koetsen zijn voorzien van een dissel voor 2 paarden en tremen voor 1 paard, dit in geval er zich meerdere begrafeningen op één dag zouden voordoen. De reglementering bevat onder artikel 8 een merkwaardig feit en stelt : "de bewoners van de aarde wegen moeten de lijken brengen naar den naasten steenweg". De koets kwam dus niet in de modder. De koetsen waren tevens verplicht, ook al werd de kist gedragen door de burens of kameraden.

Begravenissen werden ingedeeld in 5 klassen; het verschil zat voornamelijk in de versiering en ook in prijs. Een 1e klas begrafenis gebeurde met "een lijkkoets in het beste gewaad, bespannen met een koppel paarden, gedekt in 't zwart en een zwarten vederbos op den kop", prijs 60 fr., met 4 lijkbidder in beste kledij aan 4 fr. per persoon. De 5e klas daarentegen (van den

armen) omvatte een koets zonder bekleding, een paard eveneens zonder bekleding en 2 brandende kaarsen, prijs 4 fr., met lijkbidder in gewone kledij aan 1 fr. per persoon. Indien het lijk naar de omliggende gemeenten moest worden gebracht dan had dat zijn invloed op de tarieven.

De koetsen werden tot 1958 in dienst gehouden, toen werden lijkauto's aangekocht. De meeste lijkkoetsen werden ontmanteld, soms werd de bovenbouw afgebroken en herbruikte men het onderstel als platbodem voor het binnenbrengen van hooi. Gelukkig werden sommige lijkkoetsen op stal gezet en 'vergeten'. In Hamme – samen met Zele de armste gemeente van Vlaanderen in het begin van deze eeuw – werden nog 2 lijkkoetsen bewaard.

Op zondag 23 november brengen we een bezoek aan de begraafplaats van Hamme en kunnen we de lijkkoetsen bewonderen. (zie *Agenda*, blz. 8)

Erik De Rijcke

• LITERATUUR •

Erik De Rijcke,
Memento Mori, Kerkhoven en begraafplaatsen van Groot-Hamme,

Heemkundige Kring Osschaert, Jaarboek 4b, 1996, 119 pp., ill. (ISSN 1370-4576)

(verantw. uitgever : H. Van Royen, Vooruitgangstr. 39, 9220 Hamme).

Sinds dit degelijk werkje einde vorig jaar van de persen rolde behoort onwetend gebaren over de begraafplaatsen en kerkhoven van Groot-Hamme finaal tot het verleden, al is over dit thema zeker niet het laatste woord geschreven. Met bewonderenswaardige inzet verdiepte de auteur zich in de geschiedenis van sterven en begraven, maar meer concreet in deze van de plaatselijke

doodsakkers van Hamme, Sint-Anna, Zogge, Moerzeke en Kastel, zonder daarbij de grafmakers zelf, de lokale rouwgebruiken en, niet te vergeten, het onvermijdelijke lijkenvervoer uit het oog te verliezen.

Als trouw Epitaaf-lid weet Erik De Rijcke daarbij ook ruime aandacht te schenken aan de grafmonumenten zelf, waarvan een belangrijke selectie in een tweede luik in detail wordt besproken. Vermeldenswaard is daarbij ongetwijfeld het monumentale 'praalkruis' op de begraafplaats van Hamme, om nog onverklaarde redenen in 1904 ontworpen door de Brusselse architect Joseph Naert.

Marcel Celis

Illustratie op blz. 2
Publicitaire folder van de firma De Pauw - Van Achte, op 12 juni 1909 te Gent verstuurd naar "M. le Bourgmestre de Hamme lez Termonde". Document Epitaaf, ons bezorgd door Erik De Rijcke.

Hoe beschermt Antwerpen zijn funerair erfgoed ?

In de *Epitaaf Nieuwsbrief* Nr. 34 verscheen een artikel : *Vlaanderen beschermt zijn funerair erfgoed*. Wij willen de lijn doortrekken met de vraag "hoe is de toestand te Antwerpen", de voormalige "culturele" hoofdstad ?

Hierna bespreken wij drie bedreigde grafmonumenten van de duizenden monumenten op de Antwerpse begraafplaatsen, die sinds het in voege treden van de wet van 1972, vervallen zijn verklaard. Na de begraafplaats te Wilrijk (Jules Moretuslei), het moderne gedeelte van Sint-Fredegandus en Sint-Rochus te Deurne zal in de toekomst ook de begraafplaats aan de Van Heybeeckstraat te Merksem worden opgeruimd.

Te Antwerpen zijn er in principe twee groepen van monumenten beschermd:

- Het oude gedeelte van Sint-Fredegandus, dankzij een vroeger genomen beschermingsbesluit en de volgehouden ijver van de heemkundige kring Turninum.
- De zogenaamde "stadsmonumenten". Van de honderden overgebrachte monumenten van de voormalige begraafplaats op het Kiel werden er enkele tientallen onder de "hoede" van de stedelijke administratie gebracht.

Een derde groep geniet onrechtstreeks bescherming door het besluit van het stadsbestuur om bepaalde "verdienstelijke" overlede-

nen op een van de zogenaamde ereperken bij te zetten. Momenteel gaat het hier over iets meer dan tweehonderd graven.

Omdat er tot op heden nog geen criteria zijn aangenomen, onder welke voorwaarden een graf dient te worden bewaard, kunnen bij stricte toepassing van de wet alle andere graven – ouder dan 50 jaar – in principe worden opgeruimd. Dit is trouwens reeds herhaalde malen gebeurd. Zo werd in de loop van 1996 een deel van de grafmonumenten aan de laan naar de oude hoofdingang te Berchem, op die wijze opgeruimd. Zonder beschermende maatregelen dreigt Antwerpen op funerair gebied sterk te verarmen.

Bedreigde monumenten op het Schoonselhof

In het kader van de vervallenverklaring van de eeuwigdurende concessie zijn er op het Schoonselhof weer drie belangrijke monumenten bedreigd, met name deze van Flor Mielants, Henri Orlow-Andersen en Josue Dupon.

Grafmonument van FLOR MIELANTS

(Antwerpen, 19 dec. 1887 - Antwerpen, 22 aug. 1944)
(Perk Z1). Monument gesigneerd op de linkerzijde van de stele : R. Cornelissen / beeldh. en L. Hendrickx / arch.

Stele met gebogen hoek op de linkerflank met in de kromming een kindergroep (H. ca. 140) in "ronde bosse". Een staande jongen met voor hem een knielend meisje, beide naar rechts gewend. De verbondenheid van de figuren wordt uitgedrukt door de rechterhand van de jongen op de schouder van het meisje en door de beide linkerhanden, die elkaar aanraken. Het meisje heeft een bosje bloemen in de rechterhand en brengt hulde aan de figuur, in het midden van de stele. De buste in reliëf is naar links, naar de kinderen gewend. Onder de buste : Flor Mielants 1887-1944.

Aan het voeteneind van de grafsteen een tekst van zijn zoon, dichter en toneelschrijver Herwig Hensen.

MAAR HOE IK STAAN BLIJF AAN UW GRAF EN STEEDS HERSCHEP
WAT ONS ALDOOR VERBINDEN KAN NAAR BINNEN
O DOOD, DIEN IK SINDS IN MIJ HEB
EN DIEN IK MOET BEMINNEN

HERWIG HENSEN

Flor Mielants werd wegens activistische sympathieën tijdens de Eerste Wereldoorlog, na de oorlog als onderwijzer gebroodroofd (1). Hij werd redactiesecretaris bij de Volksgazet, in 1922 stichter en directeur van de Arbeiders-Volkshogeschool.

In 1924 terug opgenomen in het stedelijk onderwijs van Antwerpen, werd hij in 1936 reeds tot hoofdinspecteur bevorderd (2). Op pedagogisch vlak bracht hij een aantal vernieuwingen en ligt hij aan de basis van de jeugdwerking in het onderwijs, die leidde tot de stichting van Kindervreugd in 1937 (3).

Grafmonument HENRI ORLOW-ANDERSEN

(14 augustus 1912 - 3 juni 1944) (Perk X, westzijde)
Op een verticale grafsteen in hardsteen een reliëf in brons (165 x 120 x 60) Gesigneerd op het reliëf, rechts midden : Alf. Mauqoy (zie foto voorpagina)

Op het middenpaneel in bas-reliëf, boven een antiek-achtig altaar, met olympische vlam en boven de vijf olympische ringen, het portret-medaille van de overledene. De buste in profiel naar links, de rand versierd met een bladerfestoen, hoofdzakelijk klimop. Onder het medaille : HENRI ORLOW-ANDERSEN (links) 14-8-12 (rechts) 3-6-44.

Links en rechts van de middenpartij, op een smal zijpaneeltje een brandende Olympische toorts. De onderste partij wordt grotendeels ingenomen door een naar rechts, half zittende, naakte vrouwelijke treurfiguur in "ronde bosse". Het linkerbeen half geplooid, het rechteronderbeen helemaal achterwaarts gebogen. De linkerhand op de rechterdij, de rechtervoorarm rust op een schild. Het hoofd geheven, de ogen gesloten. Op dit schild, de torso van een man met in de achtergrond twee skiffroeiers; onder de snijlijn : F.R.B.S.A. Rechts onder de figuur vier immortellenkransen (5), waarover een gekroond anker met wapenschild van Antwerpen, onder de snijlijn : S.R.N.A. en over de immortellenkransen op een golvend lint : NATIONAAL EN INTERNATIONAAL ROEIKAMPIOEN.

Remy Cornelissen (1913-1990) was een van onze beste beeldhouwers van na de Tweede Wereldoorlog. Het is vooral na 1963, na het ontwikkelen van een nieuwe persoonlijke stijl, dat hij een technisch en artistiek hoog niveau heeft bereikt. In de evolutie van zijn kunstenaarschap blijft toch ook de voorafgaande periode in een meer realistische vormgeving belangrijk. Vooral nu enkele "decoratieve" opdrachten uit de openbaarheid zijn verdwenen waaronder de wandversiering van het Provinciaal Veiligheidsinstituut en twee reliëfs aan de gevels van het onlangs afgebroken "Nautilus Hotel" aan de Van Cauwelaertsluis.

Gedurende korte tijd waren er op het Schoonselhof vier sculpturen van R. Cornelissen aanwezig. Twee in chroomnikkelstaal uit de latere periode en twee reliëfs uit de eerste periode (4). De Johannes-de-Evangelist, bestemd voor zijn eigen graf, werd gestolen. De symbolische sculptuur gemaakt voor het graf (Perk B) van zijn dochter Lotte Cornelissen, omgekomen in een ongeval, werd door de familie "preventief" verwijderd (het graf in lijn zou trouwens toch in de loop der volgende jaren zijn opgeruimd). Uit de voorgaande periode bleef een reliëf bewaard in witte steen op het grafmonument van de familie Leon Boumans met twee symbolische figuren (Perk W, noord A). Dit reliëf is echter zwaar beschadigd en is op lange termijn niet te redden. Enkel de sculptuur op het nu bedreigde monument van Flor Mielants blijft over.

Perceel afgebakend met een hardstenen boord, bedekt met platen in graniet. Aan het voeteneind een militaire trofee: een Belgische helm over een kruis en bloementuig; op een lint 3e LANCIERS 1940.

Dit monument is uit verscheidene oogpunten interessant. Het is het grafmonument van een sportman. Gewoonlijk wordt door middel van een klein reliëf (soms het schildje van de club) of een tekst wel verwezen naar zijn activiteit en prestaties maar zelden staat het grafmonument van een sportbeoefenaar volledig in functie van zijn Olympische prestaties. In zijn genre mag het door de allure van het opzet en de uitwerking als een unicum worden beschouwd.

Het grafmonument is verwezenlijkt door een beeldhouwer waarvan de beroepsbezigheid zich hoofdzakelijk richtte op het graveren. Dit is aan het reliëf ook te zien; het is opgebouwd als een uitvergroete plaquette. Het bijna overdadige gebruik van symboliek en attributen verwijst naar het eclecticisme uit een vorige periode (in de medaillekunst is dit eclecticisme overigens veel langer blijven bestaan) maar in een stijl die er toch "moderner" uitziet, met een zekere invloed van de art nouveau. Dit reliëf vormt dan ook een schakel tussen de hoofdzakelijk heroïsch-realistische en de eclectische sculpturen afkomstig van de voormalige Kielbegraafplaats (in zoverre zij nog zijn behouden) en de sculpturen uit het Interbellum en de helaas schaarse sculpturen van na de

Tweede Wereldoorlog. Het is bovendien een opvallende blikvanger opgenomen in de gids over het Schoonselhof (6).

Alfons Mauqoy (Antwerpen, 28 oktober 1880 - Antwerpen, 30 oktober 1954) kreeg zijn opleiding volledig aan de Academie van Schone Kunsten te Antwerpen (tekenen, graveren, beeldhouwen). Hij kwam dan full-time in het bedrijf van zijn vader Maarten Mauqoy en werd snel verantwoordelijk voor de graveer-afdeling. Zijn broer Hubert verzorgde de fotogravure maar samen zouden zij veel kleine werkjes hebben ontworpen, Hubert zorgde voor het ornament; Alfons voor het portret en het medaillon (7). A. Mauqoy heeft nog verschillende portretmedaillons voor andere grafmonumenten verwezenlijkt.

Grafmonument van JOSUE DUPON

(Ichtegem, 22 mei 1864 – Antwerpen (Berchem), 13 oktober 1935) Perk B (noordzijde)

De tombe verschilt in vorm niet van vele andere graven van hetzelfde type. Opvallend én uitzonderlijk is wel de bewerking van het oppervlak. De meeste tombes zijn glad afgewerkt, hier is de oppervlakte ruw bewerkt in een grove geribte slag (strié). Enkel het kleine Sint-Lucasschildje op de deksteen geeft aan dat het om een graf van een kunstenaar gaat.

Josuë Dupon kreeg een korte opleiding in Roeselare, zijn geboortestreek, en vertrok daarna naar Antwerpen voor een grondige opleiding aan de Academie. Aan deze instelling werd hij later zelf leraar. Dupon is de meest gerenommeerde Belgische dierenbeeldhouwer van het einde van de 19de eeuw.

Hij is bovendien de kunstenaar waarvan het grootste aantal beelden in openlucht in Antwerpen zijn opgesteld :

- op het Koningin Astridplein aan de ingang van de Dierentuin : Kroeskoppelikanen, Twee gieren op olifantskop, De kameeldrijver;
- op de Jan Van Rijswijcklaan : Samson die de leeuw verslaat, Briesende leeuwen;
- in het plantsoen van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten : Gier die zijn prooi verdedigt;
- te Berchem : Monument voor de Slachtoffers van de Eerste Wereldoorlog (Koninklijkelaan), Monument Frédéric de Mérode (Grotsteenweg), Leeuwijn met welp (Fruithoflaan);
- Openluchtmuseum Middelheim: Condor.

Verder nog in openlucht te Hoogstraten, Meise, Brugge... en in talrijke musea, waaronder het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen, de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België, het Nationaal Scheepvaartmuseum, het Visserijmuseum...

Zijn bekendheid is zo groot dat niet alleen zijn graf zou moeten worden bewaard, maar dat hij tevens een plaats verdient op een van de ereperken.

Antoon van Ruyseveldt
(foto's van de auteur)

(1) *Encyclopedie van de Vlaamse beweging*, Tielt, Lannoo, 1975, dl. 2, p. 963.

(2) Zie de talrijke verwijzingen in H. Van Dale, *150 jaar stedelijk onderwijs te Antwerpen 1819-1969*, p. 321.

(3) Opgenomen in de gids voor het Schoonselhof. Jan Emile Driessens & Renaud, *Schoonselhof, een hommage*, p. 34.

(4) Voor meer gegevens zie : A. Van Ruyseveldt, Remy Cornelissen, 'de schepper van een Humanitaire droom' is niet meer... in : *Nobwechen 1135*, 1990, jaargang 5, nr. 4, p. 131-137.

(5) Grafkrans van immortellen of strobloemen.

(6) Jan Emile Driessens & Renaud, *op. cit.*, p. 38-39.

(7) De inventaris van het graveerwerk is grotendeels gerealiseerd. Naar zijn sculpturen en monumentaal werk is nog geen onderzoek verricht. Luc van Damme en Daniël Bernier, *Alfons Mauqoy. De meest romantische graveur of een halve eeuw Antwerpse medailles*, 1988, p. 8-9.

• NIEUWS UIT NEDERLAND •

Van Dr. Ineke Pey (verbonden aan het Nederlands Architectuurinstituut, Rotterdam) vernemen wij dat een **neogotische grafkapel van de familie Veerkamp op de begraafplaats Nijmegen-Oost van de ondergang werd gered**. Net zoals bij ons kampt men in Nederland met een probleem voor het behoud van graftekens waarvan de concessie is verlopen. De grafkapel van de familie Veerkamp is één van de merkwaardigste monumenten op dit kerkhof zodat het zeker de moeite loonde om het te restaureren. Het is opgetrokken in Belgische hardsteen door het Nijmeegse steenhoudersbedrijf H.A. Euwens omstreeks 1900. Het is een grafkapel met spitsboogvormige ingang op zuilen. Een gebeeldhouwde vrouw (1m65) in Grieks gewaad betreedt de hoogste van vijf treden waar ze aanstalten maakt om te knielen terwijl ze met haar rechterhand steun zoekt op een groot kruisteken. In de linkerhand draagt ze een boeket papaverbloemen ten teken van de dood. Ineke Pey legt een relatie naar onze Belgische grafmonumenten en sluit

zelfs een verband met Ernest Salu niet uit ! De zorgwekkende toestand van het grafmonument noopte een restauratie. Het initiatief kwam van de Monumentenwerkgroep van de vereniging Numaga en vond steun bij de gemeente Nijmegen die 80% van de restauratiekosten op zich nam. De overige 20% werd samengesprokkeld bij nog opgespoorde nazaten van de familie Veerkamp. De restauratie nam een aanvang begin 1995, een volledige

demontage bleek noodzakelijk. De herplaatsing van het 2300 kg wegende dak van de kapel was de kroon op het werk.

Voor meer details over deze grafkapel en de restauratie verwijzen we naar het artikel van Ineke Pey in Nijmeegs Katern, jaargang II, februari 1997.

Nabestelling bij het Gemeentearchief, Mariënborg 95 / postbus 1555, NL-6501 BN Nijmegen (tel. 0031-24-3230462)

• UITGELEZEN •

VAN SOEST Hans, MAAS Anja, JANSEN Nicolet, KNAPEN Michel, BODELIER Ralf,
Wandelen over Père Lachaise, Montmartre & Montparnasse. Parijse dodenakkers en hun legendarische bewoners.
Rijswijk, 1996, 320 p.
ISBN 90389 04142
Dit is ongetwijfeld niet het eerste en ook niet het laatste boek over het overbekende Père Lachaise. Toch is dit boek meer dan een vermelding waard. De auteurs - op één na allemaal journalisten - brengen een erg vlot lezend verhaal en een boeiende kijk op de Parijse begraafplaatsen, want zij bespreken niet alleen Père Lachaise maar ook de begraafplaatsen van Montparnasse en Montmartre, en zelfs de grafmonumenten van de Invalide en het Pantheon.
De teksten zijn vooral biografisch

opgevat wat echter niet belet dat men ook oog heeft voor de grafmonumenten en hun vormgeving. Men bespreekt in groep de kunstenaars, de wetenschappers, de militairen, de geneesheren en natuurkundigen... en bouwt zo een boeiend en doorlopend verhaal op. Deze aanpak laat immers toe om relaties te leggen tussen verschillende mensen die op eenzelfde begraafplaats hun laatste rustplaats vonden. Een plannetje voor elk van de begraafplaatsen en een namenindex maken het boek bovendien ook praktisch bruikbaar als gids. Toch zijn er ook een aantal minpunten. Met de illustraties is men erg karig geweest. Voetnoten en literatuurlijst ontbreken. Gelet op de schat aan informatie is dat erg betreurenswaardig, maar zeker geen beletsel voor het leesplezier.

Linda Van Santvoort

AGENDA

Zondag 23 november 1997 te 10u30.

**Bezoek aan de begraafplaats van HAMME
en bezichtiging van de twee lijkkoetsen,
onder deskundige begeleiding van Erik De Rijcke.**

*Afspraak aan de ingang van de begraafplaats
Via E17 Gent-Antwerpen, afrit 14, N41 richting Hamme,
na Durme-brug 2de kruispunt rechts, 1ste straat links.
Busverbindingen vanuit Sint-Niklaas, Dendermonde, Antwerpen en
Gent, halte Tweebruggenplein.*

*Wij verzoeken U op voorhand in te schrijven door overschrijving op
rekeningnummer 068-2039260-56 van Epitaaf, 1020 Brussel, met
vermelding van datum, activiteit en aantal personen.
Prijs : Leden 75 BEF / Niet-leden 150 BEF.*

EPITAAF vzw

Onze-Lieve-Vrouwvoorplein 16 - 1020 Brussel

MET DE STEUN VAN

BRUSSELS
HOOFDSTEDELIJK
GEWEST

VLAAMSE
GEMEENSCHAPS
COMMISSIE

Jaarabonnement en lidmaatschap 1997 : 550 BEF
door overschrijving op rekening 068-2039260-56 van Epitaaf
met vermelding van naam, adres en jaartal. Vanaf een bedrag
van 1.000 BEF wordt u steunend lid van Epitaaf.

Redactie : Bert Bracke, Filip Tas, Linda Van Santvoort, Martine Wynants.
Met medewerking van Marcel Celis, Erik De Rijcke, Antoon van Ruyssevelt.
Deze Nieuwsbrief werd gezet en gedrukt door Carto, 1030 Brussel.
V.U. Linda Van Santvoort, O.-L.-Vrouwvoorplein 16, 1020 Brussel.